

KULTIKUS TEREKEN

Beszélgetés Prof. Dr. Blazovich Lászlóval, az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvak Egyesületének elnökével, a Pro Urbe Hódmezővásárhelyért kitüntetés díjazottjával

Prof. Dr. Blazovich László

2009. október 20-án a bodzási út mentén, a Bodzaspárti Iskola előtti területen avatták fel a két környékbeli elpusztult középkori falu, Barc és Solt emlékére emelt oszlopot, amely városunkban már a második ilyen jellegű emlékmű. 2005-ben került átadásra az első, szintén egy iskola kertjében a batidai út mentén, az egykori Szentkirály településre emlékeztetve. Az oszlopavatások és Szeged városért kitüntetések kapcsán beszélgettünk az azokat kezdeményező Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvak Egyesületének elnökével, Dr. Blazovich László egyetemi tanár, nyugalmazott megyei levéltárigazgatóval, a Bethlen Gábor Gimnázium egykori pedagógusával.

- Mikor és milyen céllal jött létre egyesületük?

- Az egyesületet főleg demográfusok alapították, konkrétan az alapító elnök, dr. Kovacsics József ötlete volt a létrehozása. Ő az újkori magyar demográfia atyja, sok tudomány művelője volt, és személyes tapasztalatai alapján gyűjtötte össze e célból 2003 nyarán a demográfusokat és egyetemi tanárokat. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a gondolat alapvetően nem a tudós íróasztala mellett, könyvhalmazok közepette született meg, hanem a településhálózat legszámasabb, ám leggyengébb egységének, az aprófalvak csoportjának létéért való

aggódás okán. Hogy mennyire idősebb lépés volt, jelzi: a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége hasonló célú mozgalmat indított el, továbbá sokakban, köztük kortárs tudósokban is megfogalmazódott a törődés igénye. Az emlékművekben manifesztálódó cél pedig az egykoron létezett, de azóta elnéptelenedett, elpusztult települések, kis falvak nevének, helyének megőrzése, továbbhagyományozása az utókor felé.

Már a korai időkben, a honfoglalás után létrejött vidékünkön a települések hierarchikus rendje, amely az azóta eltelt évszázadok folyamán jelentős változásokon ment keresztül. Akkor például, midőn az egyes úri nemzetségek egymás közt felosztották birtokaikat, ki-kí a maga szolgánépével a saját birtokára költözve telepedett le. E mozgalom során sok 5–10 házas apró falu, szolgatelepe keletkezett, melyek közül az életképtelenek hamar megszűntek, az erősek pedig tovább izmosodtak, s fokozatosan faluvá fejlődtek. E helyzetet máig őrzik a Dunántúl aprófalvas vidékei. Az egyesületünk létrejöttének apropóját adó falupusztulás számos okra vezethető vissza, ezek közt a gazdasági okok éppúgy megtalálhatóak, mint mondjuk a háborús események, természeti és egyéb katasztrófák (árvizek, tűzvészek). Az Alföldön a falupusztásodás folyamatára különös erővel hatott a tatárjárás, majd a 15. században a nagyállattartás leelőigénye, végül a török hódoltság és a visszafoglaló háborúk kora. Az elnéptelenedett helyek emlékét alapvetően az oklevelek őrizték meg, majd a régészek ásói tárták fel nyomaikat.

- Hódmezővásárhely miként került ebbe a képbe?

- A város hatalmas kiterjedésű határában a középkor időszakában számos, közel 40 település jött létre, ezekről többek közt Szeremlei Samu ötkötetes várostörténeti monográfiájában is lehet olvasni. Az erősebbek itt is kiemelkedtek, összeolvadtak (mint Hód és Vásárhely), mezővárossá fejlődtek; a gyengébbek közül pedig soknak a török kor jelentette a végállomást. A hódoltság időszaka és a Rákóczi-szabadságharc után jelen-

tős vándorlás és telepítések történtek az országban, ezek nyomán új falvak sokasága született, ám nem minden korábbi települést ültek meg újra. Olyan, mezővárosi szinthez közel került egykori óriásfalvak is eltűntek ekkor, mint a Vásárhely határában állott Csomorkány vagy a Szentes közelében fekvő Donáttorny, esetleg a Nagybecskerek melletti, középkori templomromjáról híres Aracs. Több elpusztult falu neve tovább él ugyan a külterületi lakott helyek elnevezéseiben (Batida, Erzsébet) vagy tájegységek neveiben (Solt-Palé, Barci-rét), de fennáll a veszélye annak, hogy idővel az enyészett martalékává válnak az egykor volt települések nevei.

- Mi a két vásárhelyi oszlop története?

- 2003 nyarán tartotta egyesületünk alapító közgyűlését, de az ötletgazda Kovacsics József betegsége és halála következtében hamar megtorpant a munka. Én 2005 februárjában lettem az egyesület elnöke, s az első perctől kezdve komoly célomnak tekintettem az egész ország területén emlékművek, oszlopok állítását. Az első emlékoszlop átadására 2005. május 16-án, pünkösdhétfőn került sor Monostorapáti mellett, az egykor itt létezett Almád benedekrendi kolostora romjainál. Közösségünk tevékenysége azóta folyamatosnak tekinthető, Hódmezővásárhelyre pedig már 2005 őszén eljutottunk. Október 18-án a városháza dísztermében volt a hagyományos Levéltári Napok vásárhelyi konferenciája, majd délután a szentkirályi iskola udvarában avattuk fel ünnepélyes keretek között Návay Sándor szobrászművész márvány emlékművét, az egykori Szentkirályi település megőrkítésére, amelynek temploma a 14. század elején kapott búcsúengedélyt, és amely falu szintén a török korban enyészett el. Felállításaiban itt is számíthatunk az önkormányzat hathatós támogatására, és elmondhatom, hogy igazán bensőséges, megható ünnepség keretében adtuk át rendeltetésének ezt az emlékhelyet: népes ünneplőserég, énekkar, kórus, az emlékmű megszentelése kísérte az átadást, s az emlékhelyet az iskola utol-

só tanítójának özvegye gondolja.

A mai Vásárhelytől a Tiszáig terjedő területen egykor létezett Barc és Solt falvak emlékét megőrkítő oszlopot pedig 2009. október 20-án adtuk át a vásárhelyi ünnepi hetek keretében, a Bodzásparti Iskola előtti téren. Barc a kora Árpád-korban keletkezett és a 15. századig biztosan fennállt, a török őszeírásokban azonban már nem találkozunk a nevével, amely vélhetően a borz szavunkból kialakult személynévből keletkezett. Solt szintén Árpád-kori település volt, ugyancsak a 15. századig állt fenn, neve a szultán, Zoltán, Zsolt nevekké köthető össze. Az 1570-es török defterben már csupán pusztaként említik. A 19. század folyamán ezen egykori falvak helyén is sűrű tanyahálózat alakult ki, melyek aztán a térszerzés nyomán tűntek el. Amit nagyon fontosnak tartok ezen emlékhelyekkel kapcsolatban: szeretném, ha egyfajta helytörténeti kultikus téré válnának idővel, olyan emlékhelyekké, melyeket a környező kis közösségek a magukénak érznek, folyamatosan gondoznak, megkoszorúznak, miközben erősödik bennük az azonosságtudat és az egészséges lokálpatriotizmus.

- *Megyénkben és azon kívül merre találhatóak még ilyen emlékhelyek?*

- 2006 szeptemberében a makói határban Igás falu helyét örökítettük

Emlékoszlop Barc és Solt emlékére
(f. Mágori Sándor)

meg a ma is álló legendás igási csárda tőszomszédságában, majd 2007 májusában Makó–Rákoson avattunk a középkori és újkori Rákos település (ma külterületi lakott hely) emlékére oszlopot. Vásárhelyéhez hasonlóan Makó önkormányzata is élen jár e kezdeményezéseink támogatásában.

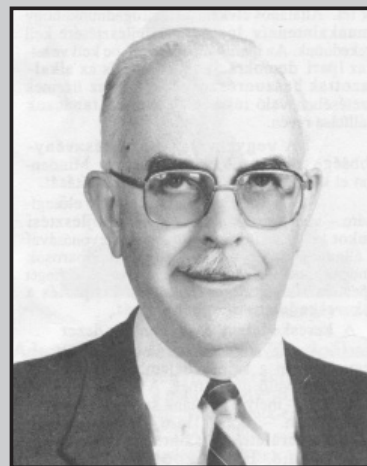
A már említettek mellett a Vas megyei Ivánc határában Lugas falu, majd major helyén, a Sződligethez közeli Derenken, a Baranya megyei Szentlászló melletti Riticpusztán, a Nógrád megyei Kelecsény és Pusztacsúcs települések helyén, valamint a Bakonytamási melletti Gerencsér falu területén létezik általunk állított emlékhely.

- *Melyek az egyesület további céljai?*

- Az eszmei céljainkat illetően tovább foglalkozunk az országunk területén elnéptelenedett falvak emlékének megőrzésével, valamint az elnéptelenedés folyamatát mostanában élő települések sorsával. Ide azon falvakat soroljuk, amelyek népessége a 18–19. századi lélekszámhoz képest 50%-nál nagyobb mértékben csökkent. Munkánk van bőven: csak a Dunántúlon 2300-nál több elnéptelenedett faluról rendelkezünk azonosított adatokkal. Feladatunk továbbá az emlékhelyek állítása mellett a pusztuló falvak demográfiai látéletének elkészítése és bemutatása is: rámutatni arra, hogy ezen falvak népessége már olyan fogyást mutat, amely a település okainak és körülményeinek gondos elemzését teszi szükségessé. 2001-ben Magyarország községeinek 35,5%-ában, azaz több mint harmadában a népesség száma nem érte el az 500 főt sem, miközben jelentős a 200 lakosnál kisebb falvak száma is, s ez a létszám, melyek sem a lakosság alapellátását, sem a népesség reprodukcióját nem képes már biztosítani.

Szükség eszközeinkkel szeretnénk a jövőben is a szülőföldünk megismerését, a népesség megmaradását és gyarapodását szolgálni. Ami pedig konkrét céljainkat illeti, 2010-ben a mezőhegyesiek támogatásával a középkori *Fűpercek* helyét kívánjuk emlékhellyel megjelölni. Folytatjuk tehát tovább munkánkat a települési önkormányzatok, helyi egyesületek és társaságok, valamint magánszemélyek segítségével.

Kép és szöveg: Varsányi Attila

**In memoriam
VITÉZ
ENDREY ANTAL**

2010. május 26-án elhunyt vitéz Endrey Antal ügyvéd, író, lapszerkesztő. Régi katolikus, bajor eredetű nemesi (eredeti családnévük Schwinn) és vásárhelyi politikus családból származik. Apja vitéz id. Endrey Antal (1885–1959) ügyvéd felsőházi tag, nagyapja Endrey Gyula (1856–1913) ügyvéd, országgyűlési képviselő, a Vásárhely és Vidéke című lap kiadója, szerkesztője, nagybátyja Endrey Béla (1891–1958) polgármester, főispán.

Endrey Antal 1922. november 24-én született Vásárhelyen. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi doktori oklevelet nyer. 1947-ben tesz ügyvédi vizsgát, és szülővárosában nyit ügyvédi irodát. 1949-ban politikai okok miatt kivándorol Ausztráliába, ahol ausztrál ügyvédi képesítést szerez. 1957-től Melbourne-ben praktizál.

Jogi érdemeiért 1975-ben elnyeri az angol királyi tanácsos (Queen's Counsel) rangot. A Melbourne-i Magyar Intézet egyik alapítója. Számos lap kiadója, szerkesztője. 1989 májusában tér haza Magyarországra. 1990. január 1-jétől a Nemzeti Újság című keresztény közéleti lap tulajdonos-kiadója és szerkesztője. 1991-ben megalakítja a Magyar Keresztény Mozgalmat. Történelmi könyvek sorát írja magyar és angol nyelven. Élete utolsó éveit Ásotthalmon tölti.

(Bővebben róla és a család említett tagjairól a Hódmezővásárhelyi Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja. Szerk. Kovács István. Hódmezővásárhely, 2003)

Presztóczki Zoltán